

Crítica de traduccions

ARISTÓTELES

Metafísica

Madrid: Gredos, 1994. Trad. Tomás Calvo

Endinsats al nostre torn en una traducció al català de la *Metafísica* d'Aristòtil, que és l'obra de la seu, el director d'*Enrahonar* ens demana una reacció ràpida a aquesta traducció anunciada ja fa temps i recentment apareguda del professor Tomás Calvo. Com que una reacció ràpida no pot ser sinó un enfilall de qüestions desordenades, diguem per començar que, al nostre parer, es tracta d'una traducció acurada, duta a terme per un especialista que tradueix els textos aristotèlics a partir d'una interpretació global ponderada i que ofereix un text en castellà que, en línies generals, és indiscutiblement consistent i, potser per primera vegada en aquesta llengua —i en tantes altres importants i milionàries—, intel·ligible.

Un exemple d'aquesta cura, per endinsar-nos en la qüestió terminològica, és la versió adoptada per al molt nuclear τὸ ὄν. Deixant de banda el feixuc i argotesc «el/lo ente», Calvo prova —amb bona intenció i alhora amb encert, només amb petits embolics en contextos on l'ús més normal dels articles i els pronoms es complica— amb «algo que es» o «lo que es». En algun punt, l'embolic gramatical causat per la paràfrasi provoca turbulències més greus, com al comença-

ment del capítol 7 del llibre A (1017 a 16), on simplement es renuncia, sense avís previ, a la traducció de τὸ ὄντι τῷ ὄντι συμβέβηκε. El traductor persisteix estranyament, però, en la convenció —impulsada anys enrera per ell mateix, entre altres— de traduir οὐσία per «entidad». La qual cosa es podria justificar només si, tot acceptant l'etimologia que relaciona el substantiu οὐσία amb el participi femení οὔσα, es busqués el nom abstracte que correspon a la qualitat d'«ente». Si la traducció convencional «ente» ha estat rebutjada, cal acordar que té molt poc sentit continuar usant «entidad» —que és una paraula que intuïtivament es podria aplicar a totes les categories— per designar només la οὐσία.

Una altra classe de problema el trobem en algunes expressions per a les quals no s'estableix una traducció estable. En el cas de τί, en construccions idèntiques, apareixen almenys dues opcions: «alguna realidad» (1026 a *passim*) i «algo <determinado>» (1030 a 3). Curiosament, en 1030 a 4-5, un ben diferent τὸδε τι es tradueix per «algo determinado». Així, el funcionament acomodaticí de la sinonímia en castellà arriba a deteriorar la pos-

sible precisió de fórmules gregues que potser no són exactament sinònims, convidant, a efectes pràctics, a confondre l'interrogatiu i l'indefinit quan l'indefinit apareix accentuat. Algun error detectable en les llistes de l'*Index verborum* de Delaite probablement hi pot encoratjar el traductor. El mateix tipus de problema torna a presentar-se en 1032 a 14 i 18, els dos únics llocs de la *Metafisica* en què, segons aquest darrer, se substantiva té indefinit. És curiós, a més, que l'indefinit acabi comportant una traducció que inclou reiteradament i paradoxalment la paraula «determinado». D'altra banda, i sortint ja de bon grat del problema antipàtic de les amfibòlies, la paraula «realidad» sembla prou densa per no usar-la abusivament com a coixí per facilitar la lectura de passatges com l'esmentat 1026 a.

La traducció de les partícules, considerada per Calvo com una qüestió digna d'atenció especial, acaba resultant més *light* de l'esperable. Les variacions semblen molt sovint capricioses. En casos on les partícules es fan especialment rellevants, com en l'enllaç del final d'un capítol amb el començament de l'altre, el traductor ho ignora, tot convertint el que seria un progrés en març en una conseqüència d'allò exposat al final del capítol precedent (una frase de caràcter conclusiu, freqüentment amb μὲν οὖν, seguida d'un començament amb δὲ en sentit adversatiu). També destaca per la seva —almenys aparent— manca de claredat l'ús massa intuïtiu, i sovint innecessari, que fa de signes com cometes, majúscules, cursives i guions. El capítol 7 del llibre Δ, per exemple, s'inicia amb un «Lo que es» se dice tal ya accidentalmente ya...», embolicant-se i errant-se en el tema ús/menció, ja que l'expressió «lo que es» aquí és usada —per conseqüent, hauria d'anar sense cometes—, i només esmentada, si de cas, a través del circumloqui («se dice tal») ideat per Calvo per evitar l'absurd «Se llama "lo que es"» que li sortiria aquí si seguís l'es-

quema de la seva traducció de les altres definicions del llibre.

Quant als èmfasis amb cursiva, també donen lloc a problemes gramaticals, com ara, en 1069 a 21-22: «Además, estas últimas [la qualitat i la quantitat], por así decirlo, *no son* en sentido absoluto, sino cualidades y movimientos;». Sembla ben bé un contrasentit, que cal rectificar especulant, a falta del text grec, sobre la possibilitat d'inventar una coma («*no son*, en sentido absoluto, sino cualidades y movimientos»). No és aquest exactament, però, el sentit del text aristotèlic, que García Yebra —per cert, no esmentat ni en la bibliografia, malgrat les consignes divulgades per la BCG, que en prometen l'exhaustivitat— expressa amb tota nitidesa: «Estas cosas ni siquiera son entes, por decirlo así, en sentido absoluto, sino cualidades y movimientos». En efecte, les mateixes pautes de traducció del lèxic aristotèlic fixades per Calvo i esmentades més amunt li amarguen aquí la vida fins al punt de fer-li oblidar que l'èmfasi del «*no ser* en absoluto» es contradiu amb la utilització de la negació com a referent del «sino» immediatament posterior. Per a les complicacions de guions i nassos, vegeu, si voleu, el passatge 1030 b 28 s.

Posats a ser primmirats, detectem també una badada en la numeració al marge, deguda a una esmena en l'ordenació de Bekker proposada tant per Ross com per Jaeger, seguida per Calvo, però sense fer-ho constar en el lloc corresponent del capítol 4 del llibre Z (1029 b 3-12).

Bastant més greu deu ser, per acabar, la relliscada sorprenent de la Introducció (p. 48-49), on el traductor traeix la seva pròpia versió del text per fer una citació que senzillament és falsa i que convida —injustament al nostre parer— a una sospita generalitzada sobre un treball de qualitat. Allí diu Tomás Calvo: «Dios, el cual es la "causa de todas las cosas"», i ho rebla amb la transliteració del mot que pretén haver traduït (és, a saber,

pâsin). En la traducció (983 a 9), trobem una altra cosa: «todos opinan que Dios es causa». L'oscil·lació conceptual, de fet, és explicable en els estudis aristotèlics ortodoxos, que encara no admeten el doble sentit de la causalitat en el pensament d'Aristòtil i en el seu vocabulari. Per sort, l'esperit informatiu i

essencialment filològic de la Introducció frena qualsevol desenvolupament de l'error, i converteix el que hauria estat un monstre en un lapsus gairebé inofensiu.

Jesús Hernández Reynés
Jaume Casals